

Landbruget i Waes-Landet,

af J. C. la. Cour.

Den bedst dyrkede Egn, jeg har seet, er Waes-Landet, som ligger mellem Gent og Antwerpen, i Østflandern, i det nordlige Belgien. Provinfen omslynges i Syd, Øst og Nord af Scheldesfloden, hvis Bænde nu ere trængte tilbage og holdes i Aave af stærkt byggede Diger langs dens Bredder, men som i fordums Dage bredte sig vidt ind over Waeslandet og forsumpede den største Del af dette, saa at kun enkelte højere liggende og i Reglen sandede Strøg, bevogede med Busskads og Eynng, vare de Udgangspunkter, som de første Opdyrkere af Landet støttede sig til, da de søgte at indvinde de sumpige og tildels oversvømmede Strøg til Dyrkning. Og de indvandt dem, men Landets Historie lige siden 860 er en fortsat Række af Oversvømmelser, Digebrud og af ny Tørlægning og Indvinding af Landet; den første Oversvømmelse, hvorom Beretning findes, var som sagt 860, men siden den Tid findes historisk Efterretning om ikke færre end 45 større eller mindre Oversvømmelser, af hvilke den sidste indtraf d. 2den Marts 1820, og hvoraf enkelte satte over Halvdelen af Landet under Vand. Vel begyndte man tidlig at bygge Diger, og de første opførtes allerede 1183 og i de føl-

gende Aar, men de vare naturligvis smaa og lave, saa at man her, ligesom andetsteds, først lidt efter lidt byggede Digerne større og større, og endnu i det 17de og 18de Aarhundrede indtraf en Mængde Digebrud. Det er vedvarende Højvande, navnlig fremkaldt ved stærke Storme fra N.Ø., og som mærkes langt op ad Floden Schelde, der i Forbindelse med et stærkt Vandtilløb i denne, som oftest har foranlediget Digebrud, men Historien mælder ogsaa om ikke færre end 6 Digebrud, som ere forfætlige, idet dels Beboerne, dels fremmede Feltherrer i Krigstid have gennemstuffed Digerne og sat Landet under Vand i strategisk Njemed. Sidste Gang, man af denne Grund gennembrød Digerne, var i Krigen mellem Hollænderne og Franskmændene 1832 ved Antwerpens Belejring, idet Hollænderne da satte hele den østlige Del af Waeslandet under Vand, saa at dette stod 4 Fod højt over Marksegnene, og de hollandske Kanonbaade manøvrede nu hen over de frugtbare Marker. I 3 Aar forblev Landet forsumpet, og ikke blot var den af det salte Vand gennemtrængte Jord længe uskiftet til Dyrkning, men Ebbe og Flod havde flere Steder aflejret Sandflader. Skaden er naturligvis senere afhjulpet ved den omhyggelige Dyrkning, men alene Digerens Istandsættelse kostede 7 Tdr. Guld. Ofte er altsaa Opdyrkningsarbejdet paa en Maade begyndt forfra, og store Summer ere medgaaede dertil, og dog staaer nu Landets Kultur saa vidunderlig højt, — i Sandhed et stort Exempel paa den Ihærdighed og Ufortrødenhed, som den flamske Befolkning kan lægge for Dagen*).

*) Som et Exempel paa Udgifterne ved selv en mindre Oversømmelse kan f. Ex. meddeles: At 1715 gennembrød Højvandet flere Diger; blandt disse var ogsaa Diget ved Rupelmonde, og alene ved dette ene Diges Gjennembrud sattes 1600 Tdr. Land under Vand, uden at de kunde løbe tørre ved Lavvande. Der blev kaldet en Dige greve fra Holland for at istandsætte Skaden paa Rupelmondediget, men efter at han havde begravet 80,000 Gylben brabantisk Kurant, maatte han forlade Arbejdet. Derefter mældte sig en anden, som vilde udføre Istandsættelsen paa en helt ny Maade og for 92,000 Gylben

For strax at give Læserne en Forestilling om den intensive Benyttelse af Jorden, der maa finde Sted i Waeslandet, skulle vi meddele nogle statistiske Data, og tillige sammenligne disse med de tilsvarende fra en af de danske Provinser, som omtrent har samme Størrelse, nemlig Falsler. Hver af dem ere nemlig omtrent $8\frac{1}{2}$ □ Mil (Waeslandet 87,000 Tdr. Land, og Falsler 89,207 Tdr. Land), og af disse er igjen en omtrent ligestor Del benyttet af Agerbruget, nemlig i Waeslandet 67,000 Tdr. Land*) og paa Falsler 72,955 Tdr. Land**), medens den øvrige Jord enten benyttes til Skov eller henligger som Hede, Moradser, til Veje, Kanaler o. lig. Naar vi derimod sammenligne Benyttelsen til de forskjellige Kulturplanter, fremtræder den store Forskjellighed, og, som man kan vente, er denne navnlig stor paa Rodfrugternes og Handelsplanternes Omraade. Medens der paa Falsler kun dyrkedes 487 Tdr. Land med Raps og andre Handelsplanter, dyrkedes 6115 Tdr. Land dermed i Waeslandet; medens Kartofler og andre Rodfrugter paa Falsler indtog 584 Tdr. Land, indtog de i Waeslandet 6840 Tdr. Land, og desforuden dyrkes et endnu større Areal med Rodfrugter som Høstafgrøde, efter at den egentlige Afgrøde er modnet og indhjerget. Men medens Brakken paa Falsler indtog 10,181 Tdr. Land eller over $\frac{1}{3}$ Del af det benyttede Areal, indtog den i Waeslandet kun 394 Tdr. Land eller $\frac{1}{170}$, og denne Brak findes saa at sige udelukkende paa nogle faa Gaarde i de stærke

Kurant; men det gif ham som den første: Pengene brugte han, men uden Resultat, og man puttede ham til Straf i Arresten. Endelig mældte en tredie sig 1717, og efter storartede Arbejder lykkedes det endelig d. 8de August 1718 at fuldende Arbejdet under almindelig Jubel: Klokkerne ringede, Glædesblus brændte i de omliggende Landsbyer hele Natten, Glædesfalver affyredes og besvaredes fra Fæstningen ved Antwerpen, Festsmaaltid afholdtes og megen Lystighed fandt Sted. (Het Distrikt Sct Nicolas, door A. J. L. van den Bogaerde 1825).

*) Ifølge Undersøgelserne 1856

**) — — — 1866.

Marstegne imod Øst, medens der paa de middelsværte og lettere Forder saa at sige ikke findes Brakjord.

Af Husdyr havde Waeslandet 4,683 Heste, 30,526 Stkr. Hornkvæg, 10,662 Faar og 9,973 Svin, medens Falster havde 7,311 Heste, 15,864 Stkr. Hornkvæg, 33,946 Faar og 6,917 Svin; — ogsaa disse Talsstørrelser ere talende, navnlig ved det mindre Hestehold, men næsten dobbelt saa store Kvæghold i Waeslandet; at Faareholdet er saa lille i Waeslandet hidrører naturligt fra, at Jorden benyttes saa stærkt, at der kun findes saa Faareflokke; det er med Undtagelse af enkelte større Jordbrugere kun de Mænd i hver Kommune, der holde Tyr til meget billig Benyttelse, der have en Faareflok, idet de have Ret til at lade denne græsse langs Veje og offentlige Grofter. Skarpest fremtræder naturligvis Modfættningen mellem de 2 Provinser, naar man sammenligner Befolkningen. I Waeslandet levede for 100 Aar siden (1774) 70,435 Mennesker; for 50 Aar siden (1822) 97,602, for 25 Aar siden (1846) 117,623, hvoraf henimod 37,000 i Kjøbstæderne. Falster med Hasselø havde ifølge Trap (1858) et Indbyggerantal af 24,885, hvoraf 3,799 i Kjøbstæderne.

Men vi maa dog strax gjøre den Bemærkning, at det ikke udelukkende er Agerbruget i den Betydning, vi i Reglen lægge ind i dette Ord, der føder denne Befolkning, men at en Del af den mer eller mindre har sit Udkomme ved en Forædling og Tilvirkning af Agerbrugets Produkter, navnlig alle Handelsplanterne, og især Hørren; men denne Del af Befolkningen lever spredt ude blandt den øvrige paa Landet og i Landsbyerne, og det er vanskeligt at trække nogen bestemt Grænse mellem den og de egentlige Agerbrugere, thi der er ikke ret mange af disse, uden at de om Vinteren drive et eller andet Haandværk eller en Industriegren, og der er ikke mange af Haandværkerne, uden at de enten i den travleste Tid række Agerbrugere en Haand, eller at de selv have en Blet Jord, som, om den end er lille, dog paa Grund af sin udmærkede Dyrkning yder et ikke ringe Bidrag til Familiens Underhold.

Fabrikker finder man ikke paa Landet, men i Provinsens 2 Byer, nemlig *Sct Nicolas* med omt. 20,400 Indb., og *Lokeren* med omtr. 16,400, findes en Del Bomuldsvæverier, der stamme fra Aarene 1780—84 og som begunstigedes af Kongen, især ved toldfri Indførsel af spundet Bomulds-garn, som i den første Tid ikke fabrikeredes i Landet selv. Uldvæverierne, der forhen vare saa vigtige, tabte efterhaanden deres Betydning, og 50 Aar efter Bomuldsvæveriernes Indførelse leverede disse henimod 2 Millioner Aalen aarlig, medens hine kun produce-rede 30 à 35,000 Aalen; desuden maa nævnes Pinnedvæverierne, der dog for den allerstørste Del er en Husflidsindustri og findes spredte saa at sige i hver Gaard paa Landet.

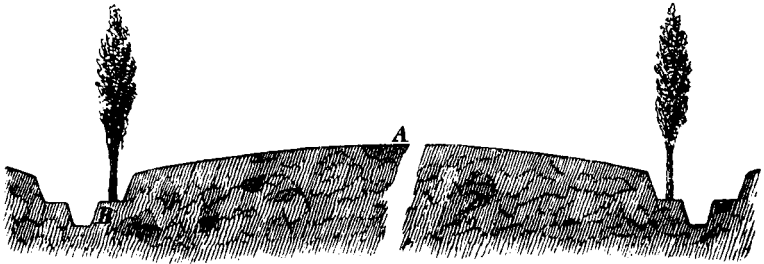
Waeslandet bestaaer, som allerede ovenfor antydet, af Jord af helt ulige oprindelig Frugtbarhed. Omtrent Fjerdeparten af Landet i en bred Bræmme langs Scheldesfloden er rigt og oprindelig meget frugtbart Marskland, i Tidernes Løb nedskyllet og affat af Floden. Dyrkningen af denne Jord er vel meget intensiv, hvilket blandt andet fremgaaer af, at der af disse 22,000 Tdr. Land meget stærke Jorder, hvoraf den største Del er under Dyrkning, kun ligger omtrent 3—400 Tdr. aarlig i Brak; men iøvrigt afviger Jordens Dyrkning og Benyttelse ikke væsentlig fra de andre Marskegne langs Flod-bredderne i Belgien. En Del af Marskjorden, nærmest Floden, benyttes som Enge, og da der er en betydelig Forskjel mellem Flodens Vandstand i Flod- og i Ebbetiden, kan man ved Sluser i Digerne lade de fleste af disse Enge nyde godt af det frugtbare og rigelige Vand, som Floden fører med sig. Mest benyttes Vandet paa den Maade, at man ved Flodtid sætter Engen under Vand, lader dette affætte alt, hvad der er ført med fra de frugtbare Egne i det sydlige Belgien, eller som Floden har modtaget fra de store Byer, den paa sit Løb har passeret, og ved Ebbetid trækker man da atter for Vandet, for ved næste Flodtid at foretage en ny Vanding. Det er altsaa fortrinnsvis Vandets gjøden de Virkning, der benyttes, og derved vedligeholdes ogsaa en høj Grad af Frugtbarhed, saa

- at man i gode Aar kan høste indtil 700 Lpd. i de 2, undertiden 3 Slet, der tages. Disse Enge ere ikke en uvæsentlig Støtte for en Del af den lette og sandede Del af Waeslandet, thi hvert Foraar lejes Engene bort ved Auktion til Landmænd, der undertiden bo 2—3 Mil borte, og betales da, alt efter deres Godhed, med fra 60—130 Rd. pr. Td. Land for 1ste Slet med Forpligtelse til at have Høet borte til St. Pierre (d. 29de Juni), hvorpaa 2den Slet med Ret til Eftergræsning sælges. Desuden støtte disse Enge ogsaa paa en anden Maade de nærmest liggende Sandjorder, idet man, hvor Dyndet er dybt, udgraver dette og fører det paa de lette Jorder, undertiden endog i over en halv Mils Afstand.

Men den anden, den største Del af Provinsen, er af Naturen alt andet end frugtbar; vel ere Overgangsjorderne mellem Marstegnen og de lidt højere liggende Jorder endnu ret gode, men disse sidste bestaa af Naturen kun af gulagtige, ufrugtbare Sandjorder, eller endog hist og her af et Par Tommer mørkt Sandlag øverst, og derunder stærkt jernblandet Sand, saa ufrugtbart, at man enten endnu ikke har taget det under Kultur, eller at man efter en dyb Kulgravning og god Udluftning af Jorden har beplantet det med Skov. Det er i denne Del af Provinsen, at man finder Dyrkningen drevet med en saadan Omhu, at den særlig fortjener vor Opmærksomhed, og det er her, at den Kultur findes, som giver Waeslandet dets Berømmelse, og det er derfor udelukkende til denne, at vi i det følgende ville holde os, og vi ville da tage vor Udgang fra Byen Sct Nicolas, som netop ligger midt i denne Egn, og som derfor særlig egner sig til Kvarterplads for dem, der ville gjøre sig kjendt med Egnen. Byen, der er Egnens Midtpunkt for Handel og Administration, og af hvis Borgere en Del selv ere Jordbrugere, er en venlig lille By, af hvis 20,000 Indbyggere, de 6000 (Mænd, Kvinder og Børn), ere beskæftigede med Bomulds-, Uld- og Linnedvævning; desuden findes der en stor Mængde Olbrøggerier og en Del Brændevinsbrænderier, med hvilke der ofte ikke er forbundet Fedestalde,

faa hele Affaldet kommer Landmændene tilgode. Midt i Byen findes et stort Torv (5—6 Tdr. Land), omgivet af smukke Bygninger, de mere Velstaaendes Boliger, og ud herfra stnyder radiært mange lange Gader, hvis brede ubrolagte Fortouge ere Tumlepladser for en Mængde slet klædte Børn, der strax sige os, at vi ere i et Fattigkvarter, hvad Husene imidlertid ingenlunde røbe, da de faa at sige alle ere eet Stage-, temmelig nye, net vedligeholdte Huse, med høje Vinduer og store Ruder, bag hvilke hvide Gardiner og en Række af Potteplanter snarere ville fortælle os, at Velstand og Komfort har hjemme i disse Boliger, istedetfor at det er et Fabrikkvarter, hvori vi befinde os, og hvis Beboere maa arbejde ihærdigt og flittigt for at kunne have et sparsomt Udkomme. Fra hvert Hus hører man en Bøv; i den forreste Stue eller i Forstuen sidder desuden Konen eller de vogne Døtre og haspe, vinde, trende eller kniple, og alt røber en stærk Flid. Kommer man længere ud i disse Gader, ud i Forstæderne, gaaer Overgangen let over til det Landslige; Smaa haver stude sig ind mellem Husene, Haverne blive efterhaanden til smaa Marker, Husene ligge mere spredte, — faa kommer man til en Gaard, — og nu er man ude paa Landet. Paa Landet? — Saaledes seer det rigtignok ikke ud, thi overalt stænges Djet inden snævre Grænser; man synes uvilkaarligt at være omgivet af en Skov, hvor Træerne vel staa meget tyndt, men dog tæt nok til helt at skjule de Huse eller Gaarde, der ligge nogle Hundrede Alen borte. Markerne ere nemlig omplantede med højt Hegn, og hver Mark er lille, kun 1 til $1\frac{1}{2}$ Td. Land. Men fæster Djet sig ved de enkelte Marker, da studser man end mere ved at hver Mark er som en lille flad Høj, 3—4 Alen højere i Midten end i Siderne; Naturen har naturligvis ikke formet den saaledes, men i Virkeligheden have Menneskene anvendt det overordentlige Arbejde at forme hver Mark paa ovennævnte Maade, for derved at spare de Afløb for Regn og Snevandtet gjennem Smaagrøfter og dybe Agerfurer, som er det almindelige i Flandern, hvor Drainingen mærkelig nok kun langsomt finder

Indgang; thi ned ad Jordens kulede Form finder Vandet let sit Afløb til de Grøfter, som omgive hver lille Mark, forsaavidt Vandet ikke, hvad der jo i Reglen vil ske, synker ned igjennem den dybt bearbejdede Madjord, og gennem Undergrunden søger hen til de nævnte Grøfter, der ligge 4—6 Alen under Markens Midte.

Ved et Gjennemsnit af en Mark vil dette bedre forstaaes: Jorden er højest i Midten A; Ageren er, for at spare Plads, ikke fremstillet i sin fulde Bredde; ved Siderne er den skarpt afstaaret 1 Alen dybt til den lille Terrasse B, der i Reglen er 1 à 1½ Alen bred, og som er bevoget med Græs og beplantet med Træer, i Reglen med 8—10 Alens indbyrdes Afstand; derefter kommer den egentlige Grøft, i Reglen 1 Alen dyb. Denne Omdannelse af Jordens Overflade er et stort Exempel paa den Masse Arbejde, som er nedlagt i Jorden i disse Egne, men den har jo iøvrigt for en Del tabt sin Betydning efter Draineringens Indførelse. Vi sige: for en Del — thi Grøfterne omkring hver Mark gjøre, foruden til Vandafledning, ogsaa Nytte dels som Skjel mellem Naboerne, og dels opstemmer man i tørre Aarstider Vandet i Grøfterne og mener dermed at undervande den nærmestliggende Del af Marken, i hvilken Henseende man dog vist bedrager sig selv, thi saadan opstemmet stillestaaende Vand er næppe tjenligt for vore Kulturplanter.

Men vi vende atter tilbage til de mange Træer, den store Mængde Hegn, som ere plantede langs Grøstesiderne, og det

naturlige Spørgsmaal, der paatrænger sig, er, om de dog ikke skade Afgrøderne paa Markerne. Paa Grund af den ejendommelige Maade, hvorpaa de ere plantede, — en Del lavere end Ageren, og umiddelbart ved en Grøft, mod hvis fugtige Sider og Undergrund Rødderne naturlig ville drages, — er den Skade, som Træernes Rødder foraarsage, næppe stor, skjøndt dog større end Flæmingen antager, da han mener, at hans Kulturplanters Rødder kun trænge 1 Alen i Jorden, og da han jævnlig graver Jorden i denne Dybde, kan han ødelægge hver Trærød, der maatte have forvildet sig op i dette Jordlag; men i Virkeligheden gaaer Kornarternes Rødder betydelig dybere, undertiden indtil 2 Alen. Derimod synes Træernes Kroner at maatte gjøre Skade ved deres Skygge, thi ved de smaa Marker, dækker Træernes Skygge, med Undtagelse af nogle Timer midt paa Dagen, forholdsvis et stort Stykke. Hvor kan det da være, at Flæmingen ikke fælder disse Træer? Nu har ganske nyst Bidsktabernes Selskab i Bryssel 1774 paa en Maade benægtet, at Træerne gjorde Skade, idet Selskabet prisbelønnede en Afhandling, der stærkt opfordrede til at plante Træer omkring de dyrkede Marker, saaledes som i Waeslandet, og i hvilken det hævdedes, at Jorder, der saaledes omplantedes, vare langt frugtbare end andre, fordi de om Vinteren led mindre af Blæst og Frost, og om Sommeren ikke vare saa udsatte for at udtørres af Solen. Men hvor gavnligt en henfigtsmæssig Benyttelse baade af højt og lavt Hegn end kan være — og vi ere disses absolute Talsmænd, naar de benyttes paa rette Maade —, saa ere dog de praktiske Mænd i Waeslandet forlængst paa det Rene med, at i den Mængde, hvori de findes der, ere de til mere Skade end Gavn, og de vilde have fældet dem, naar ikke Træet havde en saa høj Værdi, og der tillige var den særlige Omstændighed, at medens al Jorden saa at sige er lejet bort, have derimod Ejerne forbeholdt sig de høje Hegn og hente ud af disse et ikke uvæsentligt Tillæg til den aarlige Veje af Marken. Træet er nemlig i en meget høj Pris, da det dels bruges af de almindelige Træarbejdere

blandt Haandværkerne, dels til den der i Egnen faa meget udbredte Træskofabrikation, og Spilbetræet betales dyrt som Brændsel. Det er navnlig Popler, som formedelst den gunstige Vozeplads. voze meget hurtigt; hvert 7de Aar borthugges alle de nedre Grene og sælges til Brændsel, og vi have — ikke i Waeslandet, men flere Steder i Brabant — seet Træerne saaledes afgrenede, at selv store Træer kun i Toppen havde faa mange Smaagrene, som omtrent kunde bindes i en god Riskest. Hvert 30te Aar sælges Træerne i Reglen, og en vel vozet kanabist Poppel kan da ofte koste 15—16 Rd., og Ejeren faaer derved den aarlige Forpagtningsafgift af Jorden forøget med $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{7}$ Del. Men vil det da ikke kunne betale sig for Forpagterne at betale denne $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{7}$ Del mere og faa Træerne ryddede? Jo, det vil det sikkert i de allerfleste Tilfælde kunne, men Forpagtningerne vare ofte kun 1 Aar og i Reglen 3, og Ejeren er da ikke sikker paa, at den muligvis nye Forpagter vil vide at statte Træernes Borthugst tilbørlig og betale derfor. Dog er der i de senere Aar en Del Ejere, der have borthugget Træerne om deres Marker, overbeviste om, at de nok kunne finde Forpagtere til den forhøjede Forpagtningsafgift, og utvivlsomt vil mange i de kommende Aar følge dette Exempel. Hvor Træerne borttages, bliver den kuplede Form af Jorden i Reglen jævnet, og de brede Grøfter med Terrasserne formindskede eller endog helt sløjfede, navnlig i de lette Jorder.

Selv om alle disse Træer huggedes bort, vilde Egnen dog ikke blive nøgen. Dels er der, som nævnt, ikke faa Smaaskove hist og her, dels er der sjældent et Hus og endnu mindre en Gaard, uden at de i Reglen ere helt omgivne af Frugttræer. Især er dette gennemgaaende ved Gaardene, ved hvilke der næsten altid findes en saakaldt „Berger“, en Frugthave, hvis Størrelse kan veje fra 1 op til 8 Edr. Land eller endog derover. Det er ikke noget ejendommeligt for Waeslandet, men findes ved de fleste, navnlig ældre Gaarde i Flandern. Disse Frugthaver ere omgivne af meget brede Grave, og da et ret frodigt Græstæppe, der passes med Omhu, i Reglen breder sig under Træerne, kommer Kvæget, der som

ofteft staldfødre, hver Formiddag fra 9—11 og Eftermiddag fra 4—7, ud i disse Bergers. Samtidig give Haverne en stor Indtægt gennem deres Frugter; i Nærheden af Byerne er det navnlig Kirsebær- og Blommetræer, hvis Frugter let kunne finde Affætning i Byerne, længere ude paa Landet er det navnlig Bære- og Æbletræer. Ofte er der plantet et Løbalk i Vest, og Nødbehækker, meget givtrige, findes ikke saa Steder. Som Exempel kan nævnes en Berger ved en Gaard i Nærheden af Gent; denne Frugthave er lidt over 7 Tdr. Land og er omgivet af en 12 Alen bred Kanal, og bevoget med 1200 Frugttræer (650 Æble-, 150 Bære- og 400 Kirsebær- og Blommetræer).

Af lave Hegn findes ikke mange i Waeslandet; det er nemlig kun omkring Haverne, at man seer en skarpt tilklippet Tjørnehække eller endnu oftere en Hække af Kristtorn eller af Tuja, der groer mærkværdig godt, navnlig paa de lettere Jorder, skjøndt Saxen holder dem saa smalle, for at spare Jord, at man mange Steder træffer Hækker, der, skjøndt de ere 2—3 Alen høje, dog kun ere $\frac{1}{2}$ Alen i Gjennemsnit.

Men vi vende os nu til det egentlige Agerbrug, og et af de første Spørgsmaal, man jo i Reglen gjør Landmanden, naar man vandrer med ham ud over hans Marker for at se hans Gaard, det er jo hvad Drift, hvad Sædskifte han følger. Dette Spørgsmaal nytter ikke her, ofte vil man ikke engang forstaa, hvad der egentlig menes dermed; at skulle binde sig til at tage en bestemt Afgrøde af Jorden, ikke at skulle kunne vælge den, som dette eller hint Jordstykke bedst maatte egne sig til, eller som Tidskonjunkturen maatte tilraade, forekommer mangan en Waesländer urimeligt, og hvor Gaardene ere saa smaa, Kjendstabet til Jorden saa nøje, Kraften over Marken saa stor, er det naturligt, at man ikke behøver det regelmæssige Sædskifte, men paa de saa store Gaarde, som findes i Waeslandet, er der strax en vis Fasthed i Sædskiftet; vil man derimod have en Ide om dette for de mindre Gaardes Bedkommende, da maa man standse ved en Mark, spørge hvad bar denne Jord ifjor, og hvad i forfjor osv.

Som Exempel paa Frugtfølgen fra Ejendomme i Waeslandet kan følgende anføres, hvor de Afgrøder, der tages som Høstafgrøde, efter at Aarets Hovedafgrøde er bragt af Marken, er sat underneben Hovedafgrødens Navn:

1. Kartoffler.	1. Kartoffler.	1. Kartoffler, Kunfelroer.
2. Hvede, Turnips.	2. Hamp.	2. Hamp.
3. Havre, Spærgel.	3. Hør, Turnips.	3. Hvede, Høstroer.
4. Hør, Kløver.	4. Rug.	4. Hør, Gulerødder.
5. Kløver.	5. Raps, Høstroer.	5. Rug, Turnips.
6. Hvede og Rug, Turnips.	6. Hvede, Kløver.	6. Havre, Kløver.
7. Boghvede.	7. Kløver.	7. Kløver.
		8. Winterbyg.

Noogle almindelige Bemærkninger paatrænger sig dog, naar man sammenstiller disse i sig selv helt uensartede Sædskifter, og vi skulle fremsætte disse, samtidig med at vi kortelig omtale de enkelte Afgrøders Dyrkning. I Reglen varer det kun 7—8 Aar, inden man atter træffer paa en Kartoffelafgrøde; hvert 7—8de Aar kulegraves navnlig Jorden ikke blot paa den lille Ejendom, der altid dyrkes med Spaden, men ogsaa paa den større, hvor der ellers væsentlig bruges Hestekraft, og efter en saadan Kulegravning, der udføres om Efteraaret, og som paa en Maade maa siges at træde istedetfor Brak, tages altid Kartoffler. Derfor have vi ogsaa i ovenstaaende Sædskifte ladet denne være første Afgrøde, og den giver et stort Udbytte, men undertiden er Flæmingen ikke fornøjet med dette, men tager en Afgrøde mellem Kartofflerne; vi have saaledes enkelte Steder seet, at der omkring hver Kartoffel, i en Afstand af omtrent 6 Tommer fra denne, stod 4 eller 6

Kunkelroer, Gulerødder eller Pastinacker — ofte en Blanding af alle 3 Slags; de vare faaede samtidig med at Kartofflen lagdes, og denne, der var en lavtoppet, tidlig Sort, hyppedes ikke; naar den da toges op, skete det ved at man med Haanden rodede omkring i den løse Jord for at finde Knoldene, og Kunkelroer, Gulerødder og Pastinacker fik da Plads til at brede sig og fuldbyrde deres Væxt. At det naturligtvis kun var i smaa Agerbrug, hvor Arbejdskraften i Reglen forholdsvis er stor, at vi traf en saadan Dyrkningsmaade, er selvsøftaaeligt. De andre Kulturplanter, der, som ovenstaaende Sædskifte viser, tages som Efterafgrøder, ere dels Spærgel, som man hugger tidlig til Kvægets Efteraarsfodring, men som dog bruges forholdsvis mindre, formedelst Froskaftningen, og dels Kløver, som udsaaes i Havren eller Hveden eller allerhelst i Hørreren, thi da denne tidlig rustes, faaer Kløveren tidlig Plads til at voxe til, og Hørrerens Rustning er paa en Maade en Bearbejdning af Jorden, saa Kløveren allerede første Efterommer giver et ikke ringe Udbytte. Men de Kulturplanter, som dog især bruges til Efterafgrøde, ere Rodfrugter, navnlig Gulerødder og Turnips. De første udsaaes om Foraaret i Rugen eller i Hørreren, og da begge disse Afgrøder tidlig komme af Marken, faa Gulerødderne god Tid til at udvikle sig frit. Turnipsen og dermed beslægtede Rodfrugter (Høstroer o. lign.) saaes efter Rug, Havre, Hvede, Hør og Raps, men dog især efter Vinterbyg, hvor man lader denne modnes, thi den modnes i Reglen 14 Dage før Rugen; — i Aaret 1865 saa jeg den første modne Vinterbyg i Waeslandet allerede høftet d. 19de Juni. — Paa Grund af Vinterbyggens tidlige Udvikling, bruges fortrinnsvis den, men dog ogsaa Rug til om Foraaret at afhugges grøn til Kvæget. Paa alle Gaarde bruges altsaa saadanne Efterafgrøder, mindst et Par Gange i hver 8 Aar, men jo mindre Gaardene blive, desoftere tages Efterafgrøder, og paa de smaa Steder er det ikke mange Aar, der løbe rundt, uden at Jorden maa levere 2 Afgrøder. Angaaende de øvrige Planter's Dyrkning kunne vi fatte os kort, da vi i 4de Bind

Side 603 af dette Tidsskrift udførlig have omtalt Hørens Dyrkning, denne Plante som ganske særlig bærer hele Waesbondens Bedrift, hvorfor han ogsaa anvender stor Omhu paa den, f. Ex. ved at træde Jorden fast, istedetfor at tromle den, og ved ofte gjentaget Eugning, og en saa omhyggelig Eugning, at man umiddelbart efter kan lede længe forgjæves efter den mindste Ukrudsplante; Waesbonden elsker Hørplanten og har en saadan Indsigt i og Anlæg for dens Dyrkning, at der f. Ex. om Foraaret udvandrer en Del af de Yngre til andre Egne, navnlig til Kempen, for at leje Jord til deraf at tage en Hørafgrøde. Ogsaa de andre Afgrøder luges, men ingen med den Omhu, som Høren. Rapsen kan naturligvis aldrig saaes paa selve Blivestedet, den vilde jo da lægge altfor længe Beslag paa Jorden; den saaes derfor paa Bede og udplantes i Efter sommeren, naar Marken er bleven tom. Hveden saaes sidst i November og Rugen ofte først henimod Juletid.

Der gjødes til alle Afgrøder undtagen Boghvede, som derfor ogsaa kun tages, naar Gjødningsforraadet er for ringe til at Jorden kan bruges til andet, og i Reglen gjødes 2 eller 3 Gange til hver Afgrøde; thi Waesbonden veed godt, at han maa gjøde tit og med let opløselig Gjødning, som Planterne strax kunne tilegne sig, da Jorden ingenlunde holder paa det, han fører paa den, og han veed ogsaa, at paa en kraftig Gjødsfning beroer hans Udbytte af Jorden, da denne, i hvert Fald hvor den er let, for længst er berøvet det meste af sin oprindelige Frugtbarhed. Vi havde Nord for Sct Nicolas, midt blandt Marker, der prangede med smukke Afgrøder, et Par Steder Lejlighed til at se Jorder, hvis Brugere ikke havde Raad til at skaffe Gjødning, og hvor Afgrøderne derfor ogsaa vare saa flette som paa vore daarligste Sandjorder herhjemme. Overalt betragtes det som et Tegn paa, at en Mand er sin Ruin nær, naar han ikke kan gjøde saa at sige til hver Afgrøde, og den indfinder sig i Reglen efter saa Mars Forløb. Med den mest smaalige Omhu seer man derfor alt, hvad der kan tjene til Gjødningsforraadets Forøgelse, blive samlet: Ukrud-

det, der luges ud af Afgrøderne, Stubbene fra Marken, der rives af, naar Jorden pløjes og harves, Blade og Ukrud fra Vejgrofter, ligesom Smaaafolds Børn samle ind langs ad Vejene, hvad der falder af. Og med ikke mindre Omhu behandles saavel Staldgjødningen, der bevares under Tag, som det Indsamlede, der føres til Kompostbunken, som aldrig savnes ved noget Agerbrug, hvor lille det end er.

Af Gjødning, der bringes til udvendig fra, skal blot nævnes Affald fra Byernes Gader og Huse, der paa Grund af de mange nærliggende og store Byer, spiller en væsentlig Rolle i Waeslandets Gjødningsforsyning; dernæst Oliefager, som dels bruges umiddelbart efter at være findelte, dels kommes i den aldrig manglende Ailekumme, for at gjøre denne kraftigere, saa at den senere kan opspædes med Vand, naar den skal bruges, og flydende Gjødning maa skaffes tilveje i rigelig Mængde; thi det er den bedste Form, hvori man kan gjødfte allerede i Vært værende Afgrøder. Desuden tilføres ogsaa fra andre Steder en Del Afse, uldne Klude, Guano o. lign., hvorimod Brugen af Benmel forholdsvis er mindre. Det følger af sig selv, at hele denne Gjødningsforretning har ført med sig, at der næppe findes ret mange Landsbyer, uden at de have en eller flere Gjødningshandlere, paa hvis Oplagspladser murede Rummer, med en inddelt Maalestof op ad den ene Side, gjør dem tjenlig til deri at blande bestemte Maal af de forskjellige Slags rene Gjødningsforter, som man nu vil kjøbe, fordi Erfaringen har lært, at en saadan Blanding netop passer for den Afgrøde og til de Jorder, hvortil den skal bruges*).

At en saadan Benyttelse af Jorden, som den ovenfor stilledreede, kræver en stor Mængde Arbejde, er jo ligesaa selvsagt, som at en meget stor Del af Arbejdet maa være Haandkraft. Hestekraften er forholdsvis kun ringe og bruges kun paa de større Gaarde, der naa over en 7--8--10 Tdr.

*) Iøvrigt maa, angaaende Gjødningens Behandling og Benyttelse, henvises til hvad derom er anført i „Landbruget i Kempen“ 13de Bind, Side 227, og i „Landbruget i Belgien“ 4de Bind, Side 28.

Land. Spaden er Waesbondens vigtigste Redskab, der udelukkende bruges paa de mindre Gaarde; thi den her hjemme i de sidste Aar atter anbefalede Dyrkningsmaade af Smaasteder paa 4—5—6 Tdr. Land, nemlig at pløje og dyrke Jorden med Køer, vil man ingenlunde indlade sig paa i Waeslandet, dertil sætter man for stor Pris paa sine Køer som mæltgivende, og søger gjennem Opdræt, Fodring og Pleje denne Evne saaledes udviklet, at man ikke vil hævne den ved at bruge Køerne som Trækdyr. At deres Malkeevne tilfidsst svækkes vil sikkert ikke kunne undgaaes, om end de første Vidnesbyrd, der nu fremkomme herhjemme, mene det modsatte. I hele Waeslandet brugtes der i 1846 kun 1 Stud og 16 Køer som Trækdyr. Waesbonden viger ikke tilbage for at lægge egne Kræfter til, og hans Kone og Børn ere hans trofaste Hjælpere. Men der maa ogsaa arbejdes alvorligt, for at Udkommet skal komme ud af den fattige Jord.

Det allermeste af den er forpagtet bort, kun $\frac{1}{10}$ dyrkes af Ejerne selv, og naar der sees hen til, at Jorden i sig selv er fattig, saa at siges udtømt for naturlig Frugtbarhed, saa maa Lejen, der varierer mellem 20 og 30 Rd. pr. Td. Land, kaldes høj; — i Nærheden af Byerne, hvor Jorden er lejet ud i Smaaparceller paa nogle saa Skjæpper Land, er Lejen omtrent det dobbelte, 40—60 Rd. pr. Td. Land. Dog giver Lejeafgiften i Reglen en daarlig Forrentning af Ejendomsværdien, og ved et Kjøb af Jord kan man ikke regne at faa mere end 2—2½ % af sine Penge ved at leje den ud; men dels give Træerne omkring Jorden Ejerne en Extraintægt af $\frac{1}{2}$ —1 %, dels regnes der paa, at Jorden vedblivende stiger i Pris, og at man derved vil faa Erstatning for den daarlige Forrentning af sin Kjøbesum. Ifølge de officielle Opgivelser er Jordens Værdi og Lejen af Jorden steget i følgende Forhold i de sidste Aar:

1830	kostede 1 Td. Ld.	490	og Forpagtningsafgiften var	12½ Rd.
1835	—	540	—	13½ —
1840	—	610	—	14½ —

1846	kostede 1 Td. Ld. 660	og Forpagtningsafgiften	var 15 R ^r .
1850	— — 680	— —	15½ —
1856	— — 810	— —	19 —

Det har ikke været os muligt at erholde de officielle Oplysninger, der indsamledes 1866, jfr. n af de Meddelelser, vi modtog under vort Ophold 1865 i Waeslandet, fremgik, at Jordens Pris og Forpagtningsafgiften vedvarende var i Stigning og da havde naaet den dobbelte Sum at 1830. Jorden forpagtes bort, i Reglen paa 3 Aar, medens dog ogsaa en Del Jorder i Nærheden af Bjerne, vare lejede bort 1 Aar ad Gangen. Begjærligheden efter Jord var meget stor, saavel til Eje som til Leje, men da Lejen, som ovenfor nævnt, forholdsvis var mindre, end hvad der strax kunde faaes i Forrentning af Salgsprisen for Jorden, havde det ført med sig, at naar Jordbrugere vare komne til at sidde smaat i det, folgte de deres Jord og lejede den af Kjøberen, i Reglen en Pengeemand i en eller anden nærliggende By. Dette har tillige ført det ejendommelige Forhold med sig, at flere Steder ejedes Jorden af Een og Bygningerne derimod af en Anden. Ejeren af Bygningerne, oprindelig tidligere Ejer af Jorden, forpagtede da saa megen Jord i Nærheden, som han kunde overkomme, undertiden af 3—4 forskjellige Ejere. Disse Ejendomsforhold synes ikke at afstedkomme nogen følelig Ulempe, idet Jordens Ejere i Reglen ikke kan faa saa høj en Leje af en Fjernereboende, og Bygningernes Ejere kun kan staa sig ved at leje den i Nærheden liggende Jord.

I Waeslandet bestaaer et lignende Forhold som flere Steder i England, nemlig at den tiltrædende Forpagter ikke blot maa kjøbe den i Gaarden værende Gjødning, men ogsaa en Del af den i Jorden i det sidste eller i de 2 sidste Aar nedlagte Gjødning. Hver vælger sin Taxator, der, da Tiltrædelsen ofte steer til Sul, tillige have at taxere Arbejdet, Sædekornet osv. ved den i Efteraaret lagte Vintersæd, der i Reglen løber op til 70—80 Rd. pr. Td. Land, af hvilke Gjødningen

og de foregaaende Aars Gjødningsrester i Jorden udgjør 50—55 Rd.

Agerbruget i Waeslandet er i endnu højere Grad end i det øvrige Belgien gjennevævet med en Mangfoldighed af Husflids- og Industriarbejder. Man skal lede efter for at finde et Hus eller en mindre Gaard, hvor ikke et eller andet Bierherv af denne Art beskæftiger Manden, Konen og Børnene i hver ledig Time, som Markarbejdet ikke gjør Krav paa, thi dette maa fremfor alt ikke forsømmes. Jeg har i en tidligere Afhandling omtalt den vigtige Hørindustri; jeg skal derfor her indskrænke mig til kortelig at berøre et Par Erhvervsgrene, som ere temmelig ejendommelige for Waeslandet. Den ene er Træskofabrikationen; i mangfoldige Gaarde vil man, navnlig om Vinteren, i et eller andet Udhus finde indtil en halv Snes Mand, Karle og Dreng, der ere i travl Virksomhed med at udfave, tilhugge, udbore og afpudse disse i Reglen fladbundede Træsko, som derefter gennem Mellemhandlere i store Masser føres til andre Egne af Belgien, til Holland og selv til Tyskland. — De rigelige Kanalsforbindelser gjøre Transporten billig. — Dette Bierherv drives naturligvis ogsaa som Hovederhverv, helt fabrikmæssigt; saaledes beskæftigede en Enke 8—10 Arbejdere største Delen af Aaret og udforte i enkelte Aar indtil 20,000 Par Træsko, som i Reglen folgtes direkte til Tyskland. Det er Træerne omkring Markerne, som fortrinsvis yde Materiale til denne Fabrikation; Spildebrædderne, der skæres fra, sælges da navnlig til Opførelse af Laderne, som helt bygges deraf, medens de øvrige Bygninger altid ere grundmurede; vel bruges ogsaa Fyrrebrædder til Laderne, og de ere naturligvis bedre, men ogsaa dyrere. Alt hvad der ved Træskofabrikationen hugges fra, selv den mindste Spaan, samles, tørres og sælges dyrt — desværre altfor dyrt — til Smaafolk, for hvem Brændsel i denne tørvefattige Egn er en trykkende Udgiftspost.

Den anden Industriegren er af en helt anden Art, det er ikke til grove Arbejderses Fodbeklædning, men til kostbart Smykke

for Brynsele- og Pariserverdenens luxuriøse Damer, at den tjener; det er nemlig Knipplingerne, som man ofte støder paa saavel i Holland, hvor det navnlig er de grovere Knipplinger der tilvirkes, som i Belgien, hvor det er de fine, saa langt imod Syd som den flamske Befolkning strækker sig, men det er dog ganske særligt i Waeslandet, at den har sit Hjem. Alt som Børn sendes de til Kniplestolen, hvor de da lære Begyndelsesgrundene, og senere er der næppe en Dag i deres Liv, uden at de findes ved Kniplestolen, saa at de allerede i en ung Alder kunne slynge Traadene med en Hurtighed, saa vi ikke kunne følge Hændernes Bevægelser og endnu mindre fatte, at der er Planmæssighed i disse Bevægelser, saa at virkelig et Mønster danner sig i Blonden, de virke. Næsten i hvert Hus seer man den overordentlig slittige Kniplereste i Færd med at virke de fine Mønstre, nys hidsendte fra den Handlende i en af de store Byer, for hvem hun arbejder, og som forsyner hende med Traad og Mønster, men saa ogsaa holder hende i en saadan Afhængighed, at hun ikke tør virke noget paa egen Haand, hvis en eller anden tilfældig Kjøber skulde ønske nogle Alen. Der er noget trist ved at se disse slittige Kvinder, som Dag ud og Dag ind, tidlig og sildig sidde krumbøjede over Kniplestolen og ikke blot slide deres Tid hen, men ogsaa slide deres Helbred op, for at tilfredsstille de rafinerede Krav, som Moden stiller til en større og større Finhed og til mere og mere kunstig slyngede Traade; thi jo finere, des mere bøjet maa de sidde over deres Arbejde, og det fører da med sig, at først ødelægges Djnene, saa at Brillen maa bruges, og saa synker Brynstet sammen, og Ødelæggelsen skrider nu hurtig fremad, indtil de, ofte endnu i en ung Alder, efter at have ført et anstrængende Liv, i al Stilhed bæres til Graven, uændede af hele den rige Verden, der for sit Guld smykker sig med denne Luxusvare, som kun har givet Arbejderstien et tarveligt Udkomme, men daglig plukkes et Blad af hendes Ungdomsfundhed, stadig næret den Dm, der først i Løndom men snart aabenbart gnaver paa og helt udhuler det unge Træ, saa den første lille Storm eller Syg-

dom let fælder det*). Og kommer man, efter at have seet dette ind til en Landsby, da vil man ofte finde 10—12—14 Rnip-lerster at have flyttet sammen i en lille Have eller under Skyggen af et stort Træ; — det vil maasse ved første Blik synes at maatte være ret fornøjeligt at sidde saaledes sammen, hvor Eventyr og Fortællinger kunne plejes som i en jydsk „Vindstouv“; — aah ja, det er vel altid noget oplivende for dem at være saadan samlede, men jeg synes dog, at Deltagerne i dette lille Selskab forunderligt maa gribes ved at se paa hverandre, den ene mere bleg end den anden, og ved at tænke paa, at snart bliver her, snart der et Hul i den lille Kred, thi Sygdommen vil inden ret mange Aar have fuldendt sit Værk. Og nærmer man sig ubemærket deres Siddeplads, da vil man ofte høre dem synge, men altid saa alvorlige og sørgmodige Sange, ret som om det var Gravfange, der lød fra deres Læber, og det er det jo paa en Maade ogsaa, — de synge deres egen Gravsang. — Ethvert menneskekjærligt Hjærte maa gribes stærkt ved at se dette Liv, især naar man kommer fra det pragtfulde Bryssel; — hvor ulige er dog ikke Menneskenes Aar fordelte; — kun deri finder det en Trøst, at Hjærternes bedste Glæde og Livets virkelige Fylde ej bestemmes af Rigdom og Pragt. Men den menneskelige Retfærdighedsfølelse, der ønsker at kunne dele mere lige, opfatter dog det Spørgsmaal, hvad kan der gøres for at skaffe disse Kvinder bedre Aar, og det paatrænger sig især, naar man næppe $\frac{1}{2}$ Mil fra Waeslandet, efter at være kommet over den hollandske Grænse, træffer en saa ualmindelig Velstand selv i Arbejderklassen, og det uden at Kvinderne her som hist synsle med andet end selve Husets Gjærning.

Jeg føres ved disse Bemærkninger naturligt hen til at omtale de Bilkaar, hvorunder Arbejderbefolkningen lever i Waeslandet, og om der end derved kastes en Skingge henover

*) 24—40 ø er den almindelige Dagløn, en Rnipster tjener; kun ved en sjelden Dygtighed og Flid kan hendes Fortjeneste stige til 3 Mk.

en Kultur og en Agerbrugsudvikling, som i andre Retninger er saa beundringsværdig, saa maa dog ikke denne Side af Forholdene blive uberørt. Det er da om den egentlige Arbejderbefolkning, som slet ikke har andet at støtte sig til end sine Hænders Gjerning, som ikke have opsparet saa meget, at de have kunnet leje et lille Stykke Jord, hvilket altid bliver en Støtte for den sluttige Arbejder, at jeg her skal berette, hvorledes de viste sig for mig. Man maa i saa Henseende skjælnes mellem Forholdene i Byerne og paa Landet, thi Fattigdommen er langt større i hine end paa dette, og denne Modsætning var maaske særlig stor 1865, thi det var jo under den amerikanske Krig, og da Byerne i Flandern fortrinsvis ere Fabrikbyer og særlig Bomuldsfabrikkerens Sæde, saa har dette utvivlsomt bidraget til at forøge de Fattiges Tal i disse Byer. I Sct Nicolas var derfor megen Fattigdom; her, ligesom i det øvrige Belgien findes intet tvungent Fattigvæsen, men dels de 6 milde Stiftelser, som findes i Byen, dels de Legater, som vare skjænkede til de Fattiges Understøttelse, og navnlig de ikke ubetydelige Summer (omtr. 30,000 Rd.) som Kommunen aarlig skjød til i samme Djemed, lindrede vel for en Del Nøden, uden at det dog kunde undgaaes, at tydelige Spor af den paa flere Maaneder viste sig endog for den Besøgende, der ikke havde Lejlighed til at se tilbunds i Forholdene, hvilket kun kan se ved at leve i dem. Ogsaa paa Landet var megen Fattigdom, men dog kjendelig mindre end i Byen; vel var Fortjenesten mindre, men man levede ogsaa betydelig billigere, og Bomuldskrifens Virkninger havde vel ogsaa berørt Landet, men langt fra saa stærkt som Byerne. Lønningerne paa Landet vare smaa; de saa faste Tjenestefolk, som fik Kisten paa Gaarden, tjente forholdsvis godt, nemlig 70—90 Rd.; Arbejderne paa egen Koft havde derimod en ringe Løn, nemlig 2 Mk. 8 ß om Vinteren og 3 Mk. om Sommeren, undtagen i Høst, da Lønnen stiger til 4 Mk. 8 ß.

Skjøndt der altsaa for mig viste sig megen Fattigdom i Waeslandet, vilde denne dog tage ganske anderledes Omfang, naar ikke en saa overordentlig Flid, Orden og Sparsommelig-

hed sad tilhuse hos Fattigfolk. Herhjemme har man søgt at undskylde Husmandskonens Dovenskab med „at hun skal passe sit Hus og sine Børn“; — i Virkeligheden bliver det ofte at trække med en Ko langs Grostefanterne istedetfor at gaa i Roemarken, eller at drive Tiden hen med Kæboersken, og lade Hus og Børn passe sig selv. I Waeslandet, som i hele Flan- dern, arbejder Konen meget, grumme meget, og Ordenen i hendes Hus kan dog være et Mønster for mangen Husmandskone herhjemme. I Reglen haves der 2 Stuer, og i den forreste findes i den ene Side Kogestedet, men desuagtet er alt net og renligt; hvide Gardiner for Vinduerne mangle ligesaa lidt som religiøse Billeder paa Væggen (især Billeder af Madonna); paa Kamingsimsen eller paa en Hylde staa Kopper og Spisekar i Orden og paa deres Plads; friske Blomster ere plukkede og staa i en Kop paa Bordet, og selv i det fattigste Hus savnes næsten aldrig en Række af smukke Blomsterplanter i Vinduerne; — man mærker uvilkaarligt, at man er nær ved Havekunstens berømte Driuhuse i Gent, thi mellem Blomsterne findes undertiden nye og endnu ikke i fjernere Lande almindelige Former. Konen er ved sit Arbejde, men gjennem den aabenstaaende Dør har hun et Øje med Børnene, der lege udenfor; de store Børn maa naturligvis hjælpe til med Arbejdet, og de ere endda ikke ret store, inden de tages fra Legepladsen til Arbejdsstedet, og næppe kan en lille Pige eller Dreng gaa ene, før hun sættes til Bogterfke for sin mindre Søster eller Broder. Men som Konen holder Orden inde i Huset, saaledes sørger Manden for at Huset seer hyggeligt ud udvendig fra; man kan naturligvis se forfaldne Huse, men i Reglen ere de holdte mærkværdig godt, og de grønmalte Skodder, som næsten aldrig mangle, bidrage med Bustene og Espalierne til at give det straatakte Hus et vist idyllisk Præg. Man maa beundre, hvorledes disse fattige Folk, der leve saa nderst tarveligt, ja ofte usfelt, dog bevare en udpræget Sandhed for Orden og Hygge. Waesbonden, saavel som Flæmingen i det Hele taget, er nemlig ingenlunde Prosaist og Materialist,

saaledes som man ofte troer, fordi han maa anspænde sine Kræfter tidlig og silde for at skaffe det Fornødne. Det er ingenlunde disse Vilkaar, der særlig fostrer Materialismen; denne fremavles ligesaa yppigt i det fede og rige Hjem.

Jeg saa som sagt Forholdene 1865, altsaa i et uheldigt Aar, og saa derfor maaste mere Fattigdom, end der under almindelige Forhold træffes. Jeg kan derfor ikke undlade at fremsætte nogle Bemærkninger af Mænd, der havde besøgt Waeslandet nogle saa Aar tidligere:

„I de Distrikter, hvor det lille Agerbrug navnlig findes, møder man de samme Vidnesbyrd paa material Belvære, som i de frugtbare Egne ved det større Agerbrug. En Gang, kun een Gang paa hele vor Omflakken i Flandern, baade ifjor og iaar, saa vi et Barn med pjaltede Klæder, og paa Landet møder man sjeldent nogen Tigger. Man træffer ikke paa den skidne Fattigdom, som saa ofte besjæmmer vore Landsbyer. Maaste have vi været heldige og kun seet den bedste Side af Forholdene, men da vi have slakket omkring til enhver Tid og paa alle Slags Steder, ville vi sikkerlig have stødt paa meget saadant, saafremt det havde været der. Drukkenstab, denne store Ulykke for vor Befolkning, er meget sjelden, og den yderligste Tarvelighed og Sparsommelighed raader overalt.“*)

„Det var særdeles glædeligt at se den Belvære, som udsprang af den Økonomi, hvormed disse smaa Jordbrugere førte deres Husholdning, og af det agtværdige Liv, de førte. De fremherskende Tilbøjeligheder hos disse smaa Jordbrugere satte dem istand til at vedligeholde en høj Grad af Belvære. De gifte sig ikke saa tidlig som i Irland, og det bliver sølgelig lettere at komme ud af det. Den lille belgiske Jordbruger stiller sig ikke meget fra den lille irske med Hensyn til Stillingen i Samfundet, men han er langt bedre stillet med Hensyn

*) Notes of an agricultural Tour in Belgium, Ho'land and Rhine, by Robert Scott Burn. 1862.

til Livets Behageligheder og Velvære. Og denne Ulighed skyldes dels den større Omfugt og Dydighed ved Jordens Benyttelse, som den belgiske Smaaamand med 4—5 Tdr. Land lægger for Dagen, dels den strænge Økonomi, som er ham ejendommelig, og dels den Omfugt og Fremfærdighed, som sætter ham i Stand til at faa sine smaa Indtægter til at kunne dække sine Fornødenheder.“*)

Sluttelig skulle vi hidsætte en Udtalelse af en Belgier, nemlig den smukke Skildring, som Emile de Lavelaye i sin *l'Economie rurale de Belgique* 1863, giver af Livet i en flamsk Landsby.

„Den flamske Landsby bestaaer ikke af Bøndergaardene, men beboes fortrinsvis af den store Mængde Haandværkere af enhver Art, som finde Arbejde hos den talrige Befolkning, der lever spredt ude paa Landet. I Nærheden af Kirken, hvis Spir rager højt op over Kirkegaardens Træer, findes en stor brolagt Plads, omkring hvilken der i Reglen kun findes smukke og vel vedligeholdte Huse, medens de Fattiges og Landarbejdernes, fortrinsvis ere spredte omkring Gaardene. Ikke langt fra Præstegaarden, med sin af en Mur eller tyk Taxtræhække indhegnede Have, ligger Sogneeskolen og undertiden Modelskolen, hvor man lærer Børnene at væve, og disse Bygninger ere særlig godt udstyrede. I hin Bygning, paa hvilken man seer den lille Klokke og et Kors, er Knipseskolen, som ledes og underholdes af et religiøst Samfund. Næsten i hvert Sogn træffer man nogle Landssteder, hvis grønne Plainer, oversaaede med blomstrende Buske, minde i det smaa om de engelske Herresæder; men af gamle Slotte findes der her næsten ingen, thi det feudale Aristokrati har aldrig kunnet trives eller spille nogen fremragende Rolle i et Land, hvor det er de store Kommunerets Borgere og Haandværkere, der ere de Styrende. Det flamske Agerbrug skylder saa at sige intet af sine Fremstridt til de

*) Result of an Inquiry of the Condition of the Labouring Classes in Belgium, Parliamentary Paper. Side 11.

større Jordbrugeres eller Godsejeres Rappesstrid; selv den Dag idag kan det ikke vente at faa det Stød fremad, som de engelske Godsejere have vidst at give det engelske Agerbrug. — Udfociationsaanden, der er stærkt fremtrædende hos Flamingerne, skaber overalt Selskaber af enhver Art, saavel til Nytte som til Fornøjelse. Der er saaledes Selskaber for Vokal- og Instrumentalmusik*), Veltalenhedselskaber og litteraire Selskaber, hvor alle de landlige Musers Frembringelser modtage en skaansom Bedømmelse. „Væddeløbselskaber“, der uddele Præmier til de bedste Travere, eller til Landmænd, som ride Tournering i Overensstemmelse med Middelalderens Skik og Brug, Landbrugselskaber, Selskaber for Boltepil, for Skydning med Bue eller Flisbue osv. Disse sidste ere de gamle „Gilder“, som endnu have bevaret deres Vaabenmærker, deres Fæsttegn, deres Faner, deres Gildes-skræer eller Love, af hvilke nogle, der skrive sig fra det 13de og 14de Aarhundrede, give dem Ret til at bære Vaaben, paa Betingelse af at de møde, naar deres „Lehnsherre“ kalder. Der er ikke i den her omtalte Del af Flandern nogen Landsby nok saa lille eller isoleret, uden at den har 2 eller 3 af saadanne Selskaber, i de større træffer man 8—10, og i saadanne Byer, som f. Ex. Gent, findes der over 100.“

*) Disse Musikforeninger, hvis Tal især voxe i de sidste Aar, give en Ibe om de Midler, som selv de Kommuner raade over, i hvilke det lille Agerbrug er det fremherstende. Disse Selskaber kjøbe deres Instrumenter, som koste 5—600 Rd., ved Hjælp af frivillige Bidrag. Ofte samles de da om Søndagen i en eller anden af de ovennævnte Frugthaver (Berger), for der at give en Fæst, hvortil da hele Omegnens Beboere samles, glædende sig over at kunne deltage i denne landlige Fæst. Man maa forbauses, naar man besøger en eller anden af disse befædne Landsbyer, da at høre udført Motiverne til en eller anden ny Opera og det af Musikere, hvis haardhudede Hænder til daglig Brug tumle med Spaden, Hafften eller Høvlen.
